

Marga Bruyn-Hundt

Hettie Pott-Buter

Op 13 januari 1998 stierf onverwacht Marga Bruyn-Hundt, een dag nadat ze vanwege een hersenbloeding was opgenomen in een ziekenhuis. Ze is 66 jaar geworden. Margaretha Bruyn-Hundt was een bijzondere econome, een pionierster op het terrein van de emancipatie van vrouwen, voorvechtster van economische zelfstandigheid voor alle volwassenen, een begenadigd docente en een wetenschapster die in staat was de vertaalslag naar het beleid te maken. Terecht staat haar naam dan ook op de lijst met 'doorbraakvrouwen in Nederland' (SZW, 1998).

Hieronder wordt eerst Marga Bruyn-Hundts levensloop geschetst. Vervolgens wordt ingegaan op de inhoud van haar wetenschappelijk werk. Dat werk begint in 1970. Het is opvallend hoe weinig artikelen voor 1970 waren verschenen in Nederland over de relatie tussen economie en de positie van vrouwen en hoeveel daarna. Die vooruitgang is mede te danken aan Marga Bruyn-Hundt.

* Hettie Pott-Buter volgde eind jaren zeventig de colleges vrouwenstudies bij Marga Bruyn-Hundt en kwam in maart 1981 in dienst bij de vakgroep micro-economie. Diezelfde maand werd zij vice-voorzitter van het Vrouwenoverleg en vanzelfsprekend werd zij dat ook bij de werkgroep Vrouw en Werk. Toen Marga Bruyn vanaf eind 1981 tot voorjaar 1983 langdurig ziek was, nam Hettie Pott Marga's werkzaamheden ten dele over. Na Marga Bruyn's gedeeltelijke pensionering in 1988 kwam op de geadverteerde vacature geen reactie. Door gedeeltelijke uitbreiding en omzetting van Hettie Potts aanstelling in formatie "Vergelijkende bevolkings- en emancipatie-economie" kon de 0,4 fte formatie van Marga Bruyn-Hundt behouden blijven.

1. Leven en werk van Marga Bruyn-Hundt

Marga Hundt studeerde economie aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie van 1948 tot 1954. Dat was destijds een ongewone studiekeuze voor een meisje. In 1948/49 stonden op een totaal aantal van 658 economiestudenten aan de UvA 23 studentes ingeschreven; in 1954/55 waren er 26 van de 728 studenten van het vrouwelijk geslacht (Fase en van der Zijpp, 1992, 562). Na haar afstuderen trad Marga in het huwelijk en werd kostwinster, opnieuw ongebruikelijk voor een vrouw in die tijd. Ook na het afstuderen van haar man bleef ze op de arbeidsmarkt werkzaam, aanvankelijk zeven jaar als onderzoekster bij een consumentenorganisatie en daarna als lerares in het voortgezet onderwijs. Het onderwijs was toen nog een van de weinige functies waar je als econoom in deeltijd kon werken. Bovendien viel een baan in het onderwijs te combineren met de verzorging en opvoeding van twee kinderen. Die combinatie inspireerde Marga tot het schrijven van een geruchtmakend artikel, dat in 1970 verscheen: 'De huisvrouw als producente' (Bruyn-Hundt, 1970), waarin ze een pleidooi hield voor het zichtbaar maken van het huishoudelijke werk door uitbetaling van een huisvrouwenloon. In een volgend artikel stelde ze voor dit huisvrouwenloon eerst te financieren uit een tijdelijke verhoging van de indirecte belastingen en vervolgens door 1 procent van de groei van het nationaal inkomen hieraan te besteden. Dit artikel: 'Een geëmancipeerde inkomensvorming en -verdeling' (Bruyn-Hundt, 1973) deed nog meer stof opwaaien dan het eerdere. Mede op grond van deze artikelen werd Marga in 1975 aangesteld bij de toenmalige vakgroep macro-economie - de leerstoel van prof. dr. W. Driehuis - voor twee-en-een-halve dag per week. In haar werktijd gaf Marga Bruyn-Hundt colleges macro-economie en daarnaast, in haar vrije tijd, colleges vrouwenstudies. Deze colleges waren een openbaring voor degenen die ze volgden en hoewel ze geen studiepunten opleverden, zijn allen die deze colleges hebben gevolgd voorgoed bekeerd tot het feminisme. Door het bestuur van de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie werden in 1979 deze activiteiten gehonoreerd door Marga als speciale opdracht het geven van onderwijs op het gebied van vrouwenstudies te verlenen (twee dagen per week). Deze functie heeft zij tot maart 1995 vervuld, zij het vanaf 1988 met nog slechts 0,1 fte aanstelling.

Eind maart 1981 richtte Marga het Vrouwenoverleg op. In de jaren erna deed vrijwel iedere wetenschapster aan de faculteit mee aan het overleg. Geleidelijk kwamen ook sociaal geografen en enkele onderzoeksters van andere disciplines erbij. Het was een enthousiaste groep die in 1982 het congres 'Vrouwenemancipatie en economie' organiseerde. Het verslag van dit congres is als themanummer door het Tijdschrift voor Politieke Economie gepubliceerd (TPE, 1982). Het overleg resulteerde eveneens in de oprichting van de werkgroep 'Vrouw en

Werk' in maart 1983. Deze werkzaamheden werden in 1985 beloond met de instelling van de buitengewone leerstoel 'Werkgelegenheidsvraagstukken binnen het emancipatiebeleid' (0,5 fte), in 1989 omgevormd tot de structurele leerstoel 'Vergelijkende bevolkings- en emancipatie-economie' (0,8 fte). Marga kon zelf niet als hoogleeraar op die leerstoel worden benoemd, aanvankelijk omdat zij nog maar net begonnen was met het schrijven van een proefschrift en later omdat ze niet genoeg tijd besteedde aan het afronden daarvan. Dat lukte haar wel na haar pensionering in 1996 en ze was daar zeer trots op (Bruyn-Hundt, 1996).

Vanaf het moment van haar aanstelling koos Marga Bruyn er voor ook actief te blijven buiten de universiteit. Zo was zij - van 1981 tot 1989 - lid van de Emancipatieraad, van 1983-1989 lid van de redactie van het Sociaal Maandblad Arbeid, medeoprichtster en bestuurslid van het maandblad 'Opzij', lid van het Hoofdbestuur Algemene Bond voor Ouderen, penningmeester van het bestuur Alida de Jongschool (Vrouwenvakschool Utrecht) en plaatsvervangend lid van het bestuur van de Sociale Verzekeringsbank. Als actief lid van de Partij van de Arbeid, was Marga vele politici tot steun waaronder Hedy d'Ancona, Ien Dales en Joop den Uyl. Aan het eind van haar carrière was Marga voorzitter van de Commissie Toekomstscenario's Hervreiding Onbetaalde Arbeid, die in 1995 een rapport publiceerde.

Dat Marga voor haar activiteiten wetenschappelijke en maatschappelijke erkenning kreeg, blijkt uit de toekenning in 1990 - als eerste - van de Aletta Jacobs-prijs en haar benoeming tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. Bij haar afscheid van de universiteit stelde de Universitaire Emancipatiecommissie een prijs in voor de beste scriptie op het gebied van vrouwenemancipatie die naar haar werd vernoemd: de Marga Bruyn-Hundt prijs. Van het College van Bestuur van de Universiteit ontving ze bij haar afscheid voor haar wetenschappelijke verdienste de Sta-penning, een onderscheiding die zelden wordt toegekend. De collega's van de leerstoel, schreven een liber amicorum (Maassen van den Brink & Tijdens, red., 1994).

Het is typerend voor Marga dat ze ook na haar pensionering actief bleef. Weliswaar besteedde ze nu meer tijd aan het gastvrij onthalen van haar vrienden, aan het genieten van de natuur door te wandelen in de bergen of te roeien op de Amstel, door te reizen en vaker naar musea en concerten te gaan, maar ook de publicaties bleven komen. De belangrijkste was haar proefschrift (Bruyn-Hundt, 1996). Daarna heeft ze nog teksten aangeleverd voor twee hoofdstukken van het boek *Vrouwen, leven en werk in de 20e eeuw* (Pott-Buter en Tijdens, red., 1998), een boek dat mede verschijnt ter ere van de herdenking van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid die 100 jaar geleden plaatsvond. Terwijl wij de laatste drukproeven corrigeerden, overleed ze in haar geliefde Zwitserland. Ze blijft voortleven in onze herinnering als een gedreven, opge-

wekte vrouw, met een sterke persoonlijkheid, die zich met succes heeft ingezet voor de verbetering van de positie van vrouwen.

2. Econome van de onbetaalde arbeid en financiële onafhankelijkheid van vrouwen

Gedurende haar hele loopbaan als econome heeft Marga Bruyn-Hundt voortdurend gewezen op de betekenis van de onbetaalde arbeid voor de economie. Zij is er in geslaagd daarvoor een brede belangstelling te wekken bij zowel beleidsmakers als wetenschappers.

Tot de jaren zeventig was er weinig aandacht besteed aan (de arbeid en emancipatie van) vrouwen in de Nederlandse wetenschappelijke economische tijdschriften. Voor zover dat wel het geval was, viel die aandacht samen met de drie emancipatiegolven die gewoonlijk worden onderscheiden in de strijd tegen de opgelegde taakverdeling tussen vrouwen en mannen. De eerste golf startte ongeveer in het midden van de negentiende eeuw en betrof het onderwijs: wat aan te vangen met het hoofd der vrouw? Wat moet of mag een meisje leren om haar voor te bereiden op haar belangrijkste taak als moeder en huisvrouw, gegeven het feit dat zij mogelijk als ongehuwde - gezien het toen bestaande tekort aan huwbare mannen - verder zou moeten leven? In de tweede golf, op zijn hoogtepunt aan het begin van de twintigste eeuw, stond de strijd voor het kiesrecht en de arbeidswetgeving centraal en in de derde golf, die begon eind jaren zestig, het recht op betaalde arbeid voor gehuwde vrouwen.

3. De aandacht voor vrouwenarbeid en -emancipatie in de Nederlandse economenbladen voor 1970

Het oudste Nederlandse wetenschappelijk economenblad 'De Economist' wijdde in de eerste jaren na de oprichting in 1852 enige berichtjes aan de beroepsopleidingen voor meisjes (zie ook: Gustafsson, Bruyn-Hundt en Pott-Buter, 1992). In 1868 werd vermeld dat in Haarlem een middelbare school voor meisjes was opgericht met een programma dat "niet afschrikwekkend" wordt gevonden "behalve welligt de staathuishoudkunde" (De Economist, 1868, 134). Bovendien werd afgevraagd of er geen hbs voor meisjes moest komen, omdat de hbs toen nog alleen toegankelijk was voor jongens. In 1889 werd naar aanleiding van de 'Wet op de vrouwen- en kinderarbeid' geschreven dat de beperkende voorschriften voor vrouwen en kinderen "tot zegen der arbeidende bevolking kunnen strekken" (De Economist, 1889, 280-295; 353-361). In 1899 treft men een bespreking aan van de "verslagen der congressen"

gehouden ter gelegenheid van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid die in 1898 plaatsvond, eindigend met: "In deze dagen nu zoo telkens sprake is van de rechten der vrouw, is het wellicht niet onnut dat gelet worde op een be-toog waarin op hare plichten, op de aangename plichten der huismoeder wordt gewezen" (De Economist, 1899: 97). De tentoonstelling vormde een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van de vrouwenbeweging en zal in 1998 groots worden herdacht. Met het batig saldo van de tentoonstelling werd het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid opgericht. De Economist maakt hiervan in 1902 melding en verwijt het bureau dat "het ten onrechte pleit vóór verhoging van vrouwenlonen" (1902, 598-599). De enige artikelen die het blad de jaren daarna publiceert zijn van Anna Polak, directrice van het voornoemde bureau, die daarin de rechtmatigheid bestrijdt van de steeds weer terugkerende wetsvoorstellen om de arbeid van gehuwde vrouwen te beperken of te verbieden. Waarschijnlijk is dit verschijnen mede te danken aan de vrouwelijke redacteur bij De Economist, Elisabeth C. (Lizzy) van Dorp, de eerste Nederlandse vrouw die als juriste afstudeerde en in 1910 - evenals Anna Polak - een prae-advies uitbracht voor de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek over de arbeid der gehuwde vrouw (Dorp, 1910; Polak, 1910; Fase, 1989).

In Economisch Statistische Berichten (ESB), opgericht in 1915, valt aanvankelijk nog minder aandacht voor vrouwenemancipatie en -arbeid te bespeuren dan in De Economist. Het blijft voornamelijk beperkt tot enkele redactionele berichtjes. In de jaren zestig komt daarin verandering met in totaal vijf artikelen over werkende gehuwde vrouwen (ESB, 1961, 1963, 1966 (2 maal) en 1969).

Alle elementen die in de drie emancipatiegolven een rol speelden zijn terug te vinden in het wetenschappelijke en maatschappelijke werk van Marga Bruyn-Hundt.

4. Waardering en meting van de onbetaalde arbeid

Als, zoals vermeld, in 1970 en 1973 Marga Bruyn-Hundts artikelen verschijnen met daarin een pleidooi voor een huisvrouwenloon volgt daarop een felle discussie; onder andere over de waarde van huishoudelijke arbeid (Pen, 1970) en de institutionalisering van de rolverdeling tussen man en vrouw en de verzwa-ring van de collectieve lastendruk (Kertzman, 1973)¹.

Dat huishoudloon/moederloon/verzorgingsloon een valkuil inhield en verdere emancipatie van vrouwen zou belemmeren, erkende Marga in een artikel in Opzij in 1978 (Bruyn-Hundt, 1978). In haar boek 'Huishouden = onbetaalde

¹ Voor een samenvatting van het debat met feministische bezwaren en zoals die ook in het buitenland zijn verwoord, zie Grotenhuis (1980).

arbeid, maar huisvrouwenloon geen oplossing' (Bruyn-Hundt, 1985) distantieerde zij zich nog nadrukkelijker - zelfs in de titel - van het eerder ingenomen standpunt over de maatschappelijke oplossing voor de onderwaardering van huishoudelijke arbeid in het 1970 artikel. Tot op zekere hoogte gold dat ook voor een andere door haar bepleitte oplossing: arbeidstijdverkorting tot een vijf-urige werkdag (Driehuis en Bruyn-Hundt, 1979). Tot op de dag van vandaag staat een derde door Marga Bruyn daarna gepromote oplossing in de belangstelling: "de kostwinner eruit" (Bruyn-Hundt, 1978), oftewel het combinatie-scenario (Bruyn-Hundt, 1996; Commissie Toekomstscenario's, 1997). Het is de vraag in hoeverre deze oplossing overeind zal blijven.

Wat wel overeind zal blijven is de wetenschappelijke analyse van de onderwaardering voor het verrichten van huishoudelijke taken, de problemen die economische afhankelijkheid met zich meebrengt en dat de 'beloning' voor de gewoonlijk door de huisvrouw geleverde diensten afhankelijk is van hetgeen de man daarvoor afdraagt (Bruyn-Hundt, Driehuis, Koot en Mossel, 1983). Ook zullen haar berekeningen over de onderwaardering van het Bruto Binnenlands Product door het niet meetellen van de onbetaalde arbeid veel aandacht blijven trekken. Want al zijn economen hedentendage vrij algemeen overtuigd van de tekortkomingen van het BBP als maatstaf van de welvaart - vooral op al die terreinen waar marktprijzen ontbreken, zoals milieu, huishoudelijk werk en de verzorging en opvoeding van kinderen - goede aanvullende maatstaven ontbreken nog steeds. Bovendien zal er belangstelling blijven bestaan voor Marga Bruyns stroom van wetenschappelijke artikelen over de positie van vrouwen met betrekking tot arbeid en inkomen, en wat die publicaties betekenen voor wetgeving, kinderopvang, belastingen en sociale zekerheid, evenals voor haar pleidooien voor economische zelfstandigheid van vrouwen; ook internationaal (Bruyn-Hundt, 1992).

Maar haar naam zal waarschijnlijk vooral bekend blijven door haar strijd tegen het verdonkeremanen van de waarde van de onbetaalde arbeid. Waarschijnlijk zullen daarbij vooral die wetenschappelijke artikelen worden geciteerd waarin onderwerpen domineren als de verschuivingen tussen de onbetaalde en betaalde arbeid, berekeningen van de waarde van onbetaalde productie in percentages van het Bruto Binnenlands Product (of het Nationaal Inkomen). In het reeds diverse malen vermelde artikel in 1970 publiceerde Marga Bruyn de eerste berekeningen over die onderwaardering: 12 procent van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen in 1964 als de huisvrouw voor haar gewerkte uren een gelijke beloning ontvangt als het huishoudelijk personeel en 39 procent bij een beloning gelijk aan het gemiddelde CAO-loon. Deze schattingen komen overeen met die in het buitenland die toen varieerden van 11 tot 50 procent (van het Bruto Nationaal Product) (Bruyn-Hundt, 1970, 29). Deze schattingen zou ze later nog verfijnen (Bruyn-Hundt, 1978) en herhalen (Bruyn-Hundt, 1996).

Hoewel zelf niet direct actief, ondersteunde Marga Bruyn de onderzoeksters die kritiek leveren op de onzichtbaarheid van vrouwen in de neoklassieke theorie (Bruyn-Hundt, 1980a en b; Bruyn-Hundt en Kuiper, 1994). Het neoklassieke paradigma staat onder druk, maar is tot op heden onaangetast gebleven. De wereldwijde feministische kritiek heeft wel geleid tot vermelding van de bijdrage van de onbetaalde arbeid aan de maatschappelijke welvaart en het afwisselend gebruik van 'she' en 'he' in toonaangevende standaard economie leerboeken (zoals bijvoorbeeld Mankiw, 1997). In hoeverre de theorie kan worden verweten voor de verkeerde idealen model te hebben gestaan blijft de vraag (Plasmeijer, 1994). Daarnaast blijft de vraag bestaan hoe we de gelijkheidsidealen van feministes 'avant-le lettre' zoals van Belle van Zuylen (1740-1806) (Hermsen, 1995) en Mary Wollstonecraft (1759-1795) kunnen bereiken.

5. De gelijke verdeling over de seksen

Marga Bruyn-Hundts leven heeft zeker voor een belangrijk deel in het teken gestaan van datgene waar het bij het emancipatiestreven om draait: "een fundamentele gelijkheid van vrouwen en mannen, met een rechtvaardige verdeling van rechten en plichten, lusten en lasten, kan alleen voortkomen uit een gelijke verdeling over beide seksen van tijd, geld, werk, kennis, ervaring, macht, aanzien en leefruimte" (Emancipatiecommissie, 1980).

Literatuur

- Bruyn-Hundt, M., 1970, 'De huisvrouw als producent', *Economisch Statistische Berichten*, 13 mei 1970, blz. 470-473
- Bruyn-Hundt, M., 1973, 'Een geëmancipeerde inkomensverdeling', *Economisch Statistische Berichten*, 11 april 1973, blz. 327-330
- Bruyn-Hundt, M., 1978, 'Huishoudloon: plechtanker of valkuil?' *Opzij*, oktober 1978, blz. 10
- Bruyn-Hundt, M., 1978, 'Onbetaald werk in het Nationaal Inkomen', *Intermediair*, 31 maart 1978, blz. 28-31
- Bruyn-Hundt, M., 1978, 'De kostwinner eruit, een eerste verkenning', *Economisch Statistische Berichten*, 1 november 1978, blz. 1119-1121
- Bruyn-Hundt, M., 1980a, 'Femina Economica Absens', *Intermediair*, 8 februari
- Bruyn-Hundt, M., 1980b, 'Femina Economica Prasens', *Intermediair*, 15 februari

- Bruyn-Hundt, M., W. Driehuis, Y.M. Koot en L. Mossel, 1983a, *Verschuivingen in de verhouding tussen betaalde en onbetaalde arbeid*, Stichting Economische Onderzoek, rapport in opdracht van ministerie van CRM
- Bruyn-Hundt, M., 1983b, 'De waarde van onzichtbare arbeid gemeten' *Economisch Statistische Berichten*, 27 juli 1983
- Bruyn-Hundt, M. en Th. van der Linden, 1983b, *Invloed van materiële prikkels op het arbeidsaanbod van vrouwen*, Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA)
- Bruyn-Hundt, M., 1985, *Huishouden = onbetaalde arbeid, maar huisvrouw-wenloon geen oplossing*, Van Loghum Slaterus, Deventer
- Bruyn-Hundt, M., 1988, *Vrouwen op de arbeidsmarkt*, Het Spectrum, Utrecht
- Bruyn-Hundt, M., 1992, 'Economic Independence of Women in the Netherlands', in: Folbre, Nancy, Barbara Bergmann, Bina Agarwal en Maria Floro (eds.), *Issues in Contemporary Economics*, New York University Press, New York
- Bruyn-Hundt, Marga en Edith Kuiper, 1994, 'De vrouw achter de homo-economicus', *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 17(2), blz. 48-62
- Bruyn-Hundt, M., 1996, *The economics of unpaid work*, Thesis Publishers, Amsterdam
- Bruyn-Hundt, M., 1996, 'Scenario's for a redistribution of unpaid work in the Netherlands'. *Feminist Economics* 2(3), IAFFE, blz. 129-133
- Commissie Toekomstscenario's Herverdeling Onbetaalde Arbeid, 1995, *Onbetaalde zorg gelijk verdeeld, Toekomstscenario's voor herverdeling van onbetaalde zorgarbeid*, VUGA, Den Haag
- Dorp, E.C. van, 1910, *Prea-adviezen over de maatschappelijke beteekenis van den arbeid der gehuwde vrouw, en de houding door de overheid aan te nemen tegenover dat vraagstuk* Vereniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek, Martinus Nijhoff, Den Haag, blz. 129-181
- Driehuis, W. en M. Bruyn-Hundt, 1979, 'Enige effecten van arbeidstijdver-korting', *Economisch Statistische Berichten*, 21 maart 1979
- Emancipatiecommissie, 1980, *Advies Arbeid*, Rijswijk
- Ehrenfest, G., 1797, 'Ooievaarsregeling, een volksverzekering voor wie het kind verzorgt' *Katernen 2000*
- Fase, M.M.G., 1989, 'Elisabeth Caroline van Dorp', *Biografisch Woordenboek van Nederland*
- Fase, M.M.G. en I. van der Zijpp (red.), 1992, *Samenleving en economie in de twintigste eeuw*, Stenfort Kroese, Leiden/Antwerpen, bijlage, blz. 562
- Gustafsson, S.S., M. Bruyn-Hundt en H.A. Pott-Buter, 1992, 'Emancipatie-economie', in: Fase, M.M.G. en I. van der Zijpp (red.), blz. 251-268
- Hermesen, Joke, J., 1995, 'Over de vrijheid. Belle van Zuylen en haar kritiek op de verlichte rede', *De achttiende eeuw* 27(1), blz. 55-71

Maassen van den Brink, H. en K. Tijdens, 1994, *Emancipatie en economie*, Het Spinhuis, Amsterdam

Mankiw, N. Gregory, 1997, *Macroeconomics*, Worth Publishers, New York

Polak, Anna, 1910, *Prae-adviezen over de maatschappelijke beteekenis van den arbeid der gehuwde vrouw, en de houding door de overheid aan te nemen tegenover dat vraagstuk* Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek, Martinus Nijhoff, Den Haag, blz. 1-43

Pott-Buter, Hettie en Kea Tijdens (red.), 1998, *Vrouwen, leven en werk in de twintigste eeuw*, Amsterdam University Press, Amsterdam

SZW, 1998, in folder die het ministerie van SZW (Directoraat Coördinatie Emancipatiezaken) in de maand april uitbrengt.

Themanummer, 1982, 'Vrouwenemancipatie en economie', *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 6(2)